

РЕЦЕНЗІЯ

доктора юридичних наук, професора Ємця Олега Миколайовича на дисертаційне дослідження Леоненко Андрія Анатолійовича на тему «Розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності», поданого до захисту у спеціалізовану вчену раду Національної академії внутрішніх справ на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Ступінь актуальності обраної теми. Автором справедливо відзначається, що вияви тероризму останніми десятиліттями дедалі поширюються і становлять значну загрозу національній безпеці більшості країн світу. Особливо це стосується України, де в умовах воєнного стану об'єктивно почастишали завідомо неправдиві повідомлення про підготовку вибуху, підпалу або інших дій, які загрожують загибеллю людей чи іншими тяжкими наслідками. Суспільна небезпека вказаного кримінального прояву полягає в тому, що такі повідомлення є фактором дестабілізації суспільства, завдають значної матеріальної та моральної шкоди. Як правило, подібні акти викликають занепокоєння, а то й паніку серед населення, спричиняють розлади психіки й здоров'я, порушують режим роботи підприємств, установ і організацій, впливають на рух всіх видів транспорту тощо.

Перевірка анонімних повідомлень відволікає значні кадрові та матеріально-технічні ресурси Національної поліції України, Служби безпеки України, Державної служби з надзвичайних ситуацій, інших правоохоронних структур та спеціальних служб, які вимушено проводять цілий комплекс необхідних обмежувальних та організаційно-технічних заходів і навіть припиняють на певний час функціонування критично важливих об'єктів інфраструктури, у тому числі будівель чи споруд, що забезпечують діяльність органів державної влади, закладів освіти, охорони здоров'я тощо. Згідно офіційній статистиці, в Україні зберігається тенденція до збільшення кількості суспільно небезпечних діянь, передбачених ст. 259 КК України: у 2020 році –

833; у 2021 – 693; у 2022 – 1046; у 2023 – 1197; у першому кварталі 2024 року – 402.

Аналіз слідчої практики НПУ підтверджує, що завідомо неправдиві повідомлення нерідко, як складова спланованої гібридної інформаційної війни, мають на меті завдати шкоди військовій інфраструктурі та логістиці, поставити під загрозу життя та здоров'я військовослужбовців, працівників правоохоронних органів, спеціальних комунальних служб, які реагують на такі повідомлення і виїжджають на місця події, у зв'язку з чим можуть зазнати підступного артилерійського чи ракетного удару. Сучасні способи вчинення завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності пов'язані з використанням засобів телекомунікацій, у тому числі каналів електронної пошти, соціальних мереж. Такі сигнали нерідко надходять з тимчасово окупованих територій, що ускладнює розслідування злочину та притягнення винуватих осіб до відповідальності. Зазначене актуалізує потребу проведення цільового дослідження специфіки питань розслідування цієї категорії кримінальних правопорушень, узагальнення особливостей збирання доказів та проведення процесуальних дій на початковому та інших етапах слідства.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача.

Вивчення дисертації та наукових публікацій автора засвідчують логічність структури дослідження, що надало можливість визначити мету, об'єкт, предмет і завдання роботи та всебічно й повно проаналізувати задекларовану тему.

У роботі використано сукупність загальнонаукових, міждисциплінарних і спеціально-наукових методів пізнання, які дали змогу висвітлити й вирішити низку теоретичних та практичних питань теми дослідження.

Дисертант проаналізував значну кількість джерел (160 найменувань на 19 сторінках), ґрунтовно вивчив роботи інших науковців, що надало можливість вирішити наукову задачу, сформулювати пропозиції та рекомендації.

Нормативно-правову основу та емпіричну базу дослідження становлять статистичні дані МВС та Національної поліції України, Офісу Генерального

прокурора за 2020–2024 роки; результати вивчення матеріалів Єдиного державного реєстру судових рішень (90 вироків суду у період 2014–2021 років); узагальнені результати опитування 240 слідчих з Вінницької, Дніпропетровської, Житомирської, Закарпатської, Запорізької, Івано-Франківської, Київської, Львівської, Одеської, Рівненської, Тернопільської, Хмельницької, Чернівецької областей та м. Києва, а також власний досвід роботи дисертанта в правоохоронній сфері. Основні положення та висновки в дисертації знайшли своє відображення у дев'ятох наукових публікаціях, зокрема у п'ятох статтях, чотири з яких включено МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, одна стаття – в іноземному науковому періодичному виданні (Республіка Польща), а також чотирьох тезах доповідей на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Викладене дає підстави стверджувати, що дисертація виконана на високому науковому рівні.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях. Дисертація є одним з перших у вітчизняній науці дослідженням теоретичних та практичних питань, які визначають методологічні засади розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності. У роботі обґрунтовано низку висновків, пропозицій і рекомендацій, що мають значення для криміналістичної науки, в діяльності органів досудового розслідування.

Автором забезпечено повноту викладу матеріалу в опублікованих працях, серед яких чотири одноосібні наукові статті, опубліковані у вітчизняних юридичних фахових виданнях, шість тез доповідей у збірниках наукових праць за підсумками науково-практичних конференцій.

Крім зазначеного, у роботі містяться інші положення, висновки та рекомендації, які в сукупності забезпечують цілісність наукової новизни проведеного дослідження.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Обґрунтованість отриманих результатів дослідження, сформульованих положень і висновків даної дисертаційної роботи не викликають суттєвих зауважень. Висновки в дисертації сформовано відповідно до отриманих результатів, вони мають вагому аргументацію, свідченням чого є використана методологія дослідження, яка ґрунтується на сукупності загальнонаукових, міждисциплінарних і спеціально-наукових методів пізнання.

Обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, також забезпечена емпіричними даними, які охоплюють результати особистих спостережень з використанням власного досвіду роботи автора.

Отже, результати дисертаційного дослідження Леоненко А. А., які винесено на захист, є достатньо аргументованими, обґрунтованими, логічними та переконливими, мають високий ступінь наукової новизни та практичне значення.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методології наукової діяльності. Наукові результати й положення, що винесені на захист, отримано завдяки використанню різноманітних методів дослідження: *діалектичний метод* наукового пізнання, за допомогою якого розкрита проблематика розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності в їх динаміці та взаємозв'язку (розділи 1–3). *Системно-структурний метод* використано для визначення структури криміналістичної характеристики завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, способів вчинення кримінальних правопорушень, типових слідчих ситуацій і слідчих версій, з'ясування особливостей проведення слідчих (розшукових) дій (підрозділ 1.2, розділи 2–3). Застосування *формально-логічного методу* дозволило повніше проаналізувати матеріали кримінальних проваджень, слідчої та судової практики, тлумачення

поняття криміналістичної характеристики, визначення основних напрямів діяльності слідчих у типових слідчих ситуаціях початкового етапу розслідування (розділи 1–2). *Соціологічний і статистичний методи* використано для проведення опитування слідчих, аналізу кримінальних проваджень, матеріалів слідчої та судової практики, узагальнення отриманих результатів дослідження (розділи 1–3).

Постановка завдань, визначення мети, об'єкта та предмета дослідження є зрозумілими й такими, що цілком відповідають загальним вимогам. Завдання наукового пошуку виконано, мети роботи досягнуто.

Отже, поставлені наукові завдання виконано на належному методологічному рівні, а дисертант опанував необхідні компетенції для рівня доктора філософії.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження. Викладені в дисертаційному дослідженні висновки та пропозиції мають теоретичне та практичне значення та можуть бути використанні в:

– *практиці* досудового розслідування – у діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України (акт Головного слідчого управління НПУ від 18 березня 2024 року № 41419-2024);

– *освітньому процесі* – у рамках викладання навчальних дисциплін «Криміналістика», «Особливості розслідування окремих видів кримінальних правопорушень», «Методика розслідування кримінальних правопорушень» (акт Національної академії внутрішніх справ від 05 квітня 2024 року);

– *науковій діяльності* – як підґрунтя для наукових досліджень проблем розслідування завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності (акт Національної академії внутрішніх справ від 05 квітня 2024 року).

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому. Дисертація Леоненко А. А. викладена українською мовою та має чітку структуру, що відповідає вимогам МОН України та Порядку присудження ступеня доктора філософії. Дисертація містить анотацію, вступ, три розділи, що мають дев'ять

підрозділів, висновки, список використаних джерел (160 найменувань на 19 сторінках) і трьох додатків на 15 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 208 сторінок, з яких обсяг основного тексту – 161 сторінка.

Анотація в стислій формі відображає основні тези дослідження, викладена українською та англійською мовами, доповнена переліком публікацій, у яких висвітлено основні результати дослідження.

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дослідження, схарактеризовано ступінь наукової розробленості, зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначено мету дослідження, окреслено поставлені завдання наукового пошуку, сформульовано об'єкт і предмет дослідження, описано використані методи пізнання, емпіричну базу, аргументовано наукову новизну отриманих результатів, зазначено про особистий внесок здобувача й інформацію щодо апробації матеріалів дисертації.

У розділі 1 *«Теоретичні засади дослідження та криміналістична характеристика завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності»* розглянуто стан наукового дослідження розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, що означений відсутністю в Україні праць монографічного характеру щодо сучасних проблем розслідування зазначених протиправних діянь. Більшість дисертацій із вказаної проблематики ґрунтувалися на кримінальному процесуальному законодавстві та слідчій практиці більш ніж десятилітньої давнини, за зовсім іншого стану злочинності. З часу появи дисертацій та монографій з розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності зазнали певних змін слідча і судова практика, змінилися способи й засоби вчинення завідомо неправдивих показань, з'явилися нові мотиви і цілі вказаних злочинів, значного розвитку набули сучасні можливості судових експертиз.

Зауважено, усі дисертації та інші наукові роботи з проблем розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи

пошкодження об'єктів власності дають змогу констатувати наявність необхідного підґрунтя для проведення подальших наукових досліджень. На підставі проведеного дослідження, аналізу точок зору науковців та емпіричної бази, запропоновано авторське визначення поняття «криміналістична характеристика завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності». Криміналістична характеристика завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності – це система даних про криміналістично значущі ознаки та властивості ЗНП, яка відображає закономірні зв'язки між ними і слугує для побудови й перевірки слідчих версій, визначення напряму розслідування конкретного кримінального правопорушення. Найбільше криміналістичне та розшукове значення для розслідування має саме особа злочинця, оскільки саме особистісними і психологічними рисами злочинця визначається обрання ним способу вчинення злочину та зміст завідомо неправдивого повідомлення.

На підставі розгляду положень матеріального права, точок зору науковців, наукових джерел сформульовано висновок про необґрунтованість думок окремих дослідників щодо визначення предмета завідомо незаконного повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності й віднесення його до криміналістичної характеристики цього злочину. Криміналістична характеристика завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності має таку структуру: обстановка вчинення злочину; способи вчинення злочину; слідова картина; особа злочинця. Розробка теоретичних засад криміналістичної характеристики як наукової категорії та елемента методики розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, потребує продовження наукових досліджень. Основою для цього має бути збирання, аналіз та узагальнення значного обсягу емпіричних даних на підставі завершених провадженням і таких, які пройшли стадію судового розгляду з винесенням вироку, матеріалів кримінальних

проваджень, які містять всі відомості про конкретний злочин: обставини вчинення, його механізм (способи), слідову картину, особу злочинця.

У розділі 2 «Початковий етап розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності» зазначено, що дослідження кожної типової слідчої ситуації в сукупності та її окремих аспектів надає можливість на початковому етапі розслідування висунути відповідні слідчі версії стосовно підозрюваної особи та її місцезнаходження, цілей і мотивів вчинення злочину та інших обставин, що підлягають встановленню та доказуванню, планувати слідчі (розшукові) дії та оперативно-розшукові заходи з метою їх перевірки. Залежно від типових слідчих ситуацій і висунутих на їх основі версій здійснюється планування розслідування та визначаються окремі слідчі (розшукові) дії, спрямовані на доказування причетності особи до вчиненого злочину, ідентифікації її голосу, встановлення інших важливих обставин.

Автором до типових слідчих (розшукових) дій під час розслідування завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності належать: огляд, допит потерпілих і свідків, допит підозрюваного, пред'явлення особи для впізнання за голосом, фонограмою, призначення судових експертиз (фоноскопічних, трасологічних, почеркознавчих, авторознавчих, вибухотехнічних та інших видів експертиз). Типові слідчі ситуації на початковому етапі розслідування зазначених злочинів і похідні від них версії можуть бути класифіковані за такими основними підставами: 1) за особою підозрюваного; 2) за місцем передачі повідомлення; 3) за способом передачі; 4) за об'єктом; 5) за способом реалізації погрози; 6) за належністю об'єкта погрози; 7) за правовим статусом особи, якій було зроблене повідомлення; 9) залежно від виявлених предметів на об'єкті погрози.

Вказується, що змістом взаємодії слідчого з іншими підрозділами та службовими особами Національної поліції України є комплекс узгоджених за часом, місцем і метою проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових), інших процесуальних дій та оперативно-розшукових заходів,

спрямованих на розкриття та розслідування кримінальних правопорушень. Взаємодія слідчого із фахівцями під час збору інформації про особу, яка вчинила злочин, у процесі слідчих (розшукових) дій на достатньому рівні забезпечує застосування спеціальних знань і науково-технічних засобів та слугує гарантом ефективності й раціональності як слідчої діяльності загалом, так і проведення певної окремої слідчої (розшукової) дії.

У розділі 3 «Особливості проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності» звертається увага на те, що результати дослідження переконливо доводять, що знання та врахування особливостей розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності позитивно впливає на ефективність проведення огляду, допиту, пред'явлення для впізнання, слідчого експерименту й інших слідчих (розшукових) дій, визначає успіх кримінального провадження загалом. Своєчасне і тактично правильне проведення слідчих (розшукових) дій визначає успіх розслідування кримінального провадження загалом та його подальшу судову перспективу. Значно знижують ефективність проведення огляду місця події, слідчого експерименту, інших слідчих (розшукових) дій помилки, яких припускаються під час фіксації ходу і результатів цих процесуальних дій, складання відповідних протоколів.

Автором визначено категорії осіб, які підлягають допиту під час розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, та наведено особливості тактики допиту кожної з них. Під час допиту підозрюваних передусім підлягають з'ясуванню питання щодо виникнення злочинного наміру, відомості про об'єкт посягання, мотив злочину, ставлення підозрюваного до наслідків своїх дій, способи підготовки, скоєння та приховування злочину, дані про особу злочинця, місце, час, механізм та обстановку вчинення злочину, умови, у яких спостерігалася злочинна подія, а також обставини, які сприяли чи перешкоджали

вчиненню злочину. До основних форм використання спеціальних знань під час розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності належать: безпосереднє використання слідчим спеціальних знань під час проведення слідчих (розшукових) дій; консультаційна допомога спеціаліста без залучення його до безпосередньої участі в проведенні слідчих (розшукових) дій; участь спеціаліста в слідчих (розшукових) діях; призначення судових експертиз. До типових судових експертиз, які призначають під час розслідування завідомо неправдивих повідомлень, належать: криміналістична експертиза матеріалів і засобів звукозапису (фоноскопична експертиза), криміналістичні (трасологічні, дактилоскопічні), вибухотехнічна й експертиза матеріалів, речовин і виробів у разі, якщо йдеться про повідомлення щодо підготовки підпалу, та деякі інші.

Після кожного розділу й дисертації загалом сформульовано **висновки**, у яких висвітлено зміст розглянутих питань. Висновки відповідають отриманим результатам, мають належну аргументацію та достатній рівень достовірності.

Список використаних джерел охоплює 160 найменувань на 19 сторінках.

Зазначене дає підстави стверджувати, що дисертація Леоненко А. А. відповідає встановленим вимогам і є завершеною науковою працею, результати якої виконують актуальне наукове завдання.

Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації на практиці. Отримані результати дисертаційного дослідження Леоненко Андрія Анатолійовича на тему «Розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності» може бути рекомендовано для використання в освітньому процесі закладів вищої освіти юридичного профілю, у науково-дослідних розробках наукових установ, під час підготовки наукових публікацій та монографій, планування досліджень за цим напрямом.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача. Загалом позитивно оцінюючи наукову роботу, необхідно спрямувати

увагу на деякі дискусійні питання, які потребують, на нашу думку, додаткової аргументації або пояснень під час захисту:

1. Уважаємо, що розділ 1 «Теоретичні засади дослідження та криміналістична характеристика завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності» доцільно було би посилити саме в частині «теоретичні засади дослідження», наприклад, шляхом доповнення розділу підрозділом, який би висвітлював історичні аспекти та ретроспективу проблеми, питання становлення та розвитку понятійного апарату, про правові засади та зарубіжний досвід вирішення проблеми тощо.

2. Наукова робота виграла би, якщо поставлені завдання, яких визначено сім (с. 17), прямо кореспондувались би з висновками, яких десять (с. 164-168). Власне висновки виглядали би краще, якщо були би посилені емпіричним матеріалом, кількісними та іншими даними, що відображали би результати проведеного дослідження (такі відомості у невеликій кількості є лише у пунктах 3 і 10 висновків).

3. Автором указано, що емпіричну базу дослідження, серед іншого, становлять результати вивчення матеріалів Єдиного державного реєстру судових рішень, тобто 90 вироків суду у період 2014–2021 років (с. 18), проте ці результати вивчення матеріалів наочно сприймались би краще, якщо був би додаток в дисертації з відповідними відомостями.

Слід відмітити, що вказані зауваження і побажання є рекомендаційними і в цілому не позначаються на позитивній оцінці дисертації, оскільки спрямовані на поглиблення наукової дискусії під час прилюдного захисту.

Відсутність порушень академічної доброчесності. Під час вивчення як дисертаційного дослідження, так і наукових публікацій автора фактів порушення академічної доброчесності не виявлено. Дисертація Леоненко А. А. є оригінальною, самостійно виконаною науковою працею.

Висновок про відповідність дисертації поставленим вимогам. Дисертація Леоненко Андрія Анатолійовича на тему «Розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи

пошкодження об'єктів власності», представлена на здобуття ступеня доктора філософії, є комплексним, цілісним, завершеним науковим дослідженням, у якому отримано науково обґрунтовані результати, що вирізняються новизною у теоретичних та практичних питань, які визначають методологічні засади розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, за своїм змістом відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам, встановленим у Порядку підготовки здобувачів вищої освіти (наукових установах), затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 року № 261 (із змінами і доповненнями від 3 квітня 2019 року № 283), наказу МОН України від 12 січня 2017 року № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12 липня 2019 року) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її автор – Леоненко Андрій Анатолійович – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент –
професор кафедри оперативно-розшукової діяльності
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

Олег ЄМЕЦЬ